

ANADOLU'NUN FETHİ VE TÜRKLEŞMESİ

MUSTAFA KAFALI*

Türkiye'deki bazı manasız tartışmaların boş olduğunun anlaşılması için, Anadolu'nun Türkler tarafından vatanlaştırılmasının geçirdiği merhaleleri, tarih ilminin verileriyle ortaya koymak yeterli olacaktır.

XI. yüzyıl, Türk tarihinin en mühim dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Zira bu zamana gelinceye kadar Orta Asya'dan batıya doğru gelişen Türk fütihat ananesinin istikameti esas itibariyle Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırları takip ederek Tuna boylarına kadar uzanmaktaydı. Batı Hunlarının 375 yıllarında bu günkü Avrupa'nın temelini teşkil eden kavimler muhacereti hareketine sebep oluşları ile başlayan Avrupa'ya ve Tuna havzasına girişleri, bilinen ilk numunedir. Daha sonraki yüzyıllarda Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kıpçaklar'ın aynı yolu takiben Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a ve Tuna Havzasına girişleri bu geleneğin bir devamı olarak görülür.

Ancak 1040 yılında vukubulan Dandanakan zaferinden sonra gittikçe büyüyen dalgalar halinde gelişen "Büyük Oğuz Göçü" ve onun neticesinde Ön Asya ve Anadolu'nun fetholunması, asırlardır takip edilen Türk fütihat yolundan farklı istikamette gelişecektir. X. yüzyılda Selçuklu Ailesi'nin başbuğluğu altında topluca İslâmiyeti kabul eden Oğuz Türkleri, bu tarihlerde Sir-Derya boylarında oturuyorlardı.

Karahanlı ve Gazneli Devletlerinin dahilî baskınlarından yılan Oğuzlar, rahat ve huzur içinde oturabilecekleri yeni bir yurt, yani vatan aramak-

* Prof. Dr., A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi.

taydılar. 1018 yılında Çağrı Beğ'in 3000 kişilik Oğuz (Türkmen) süvarisi ile Gazneli hakimiyetindeki İran üzerinden Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya kadar uzanan gaza seferi, aranan vatanın bulunmasına imkân vermişti. Bu Oğuz akınını tasvir eden Urfalı Mathieu'nun ve Süryani Mihael'in nakline göre "ok ve yay kullanan uzun saçlı Oğuz süvarileri, Ermenileri şaşkına çevirmişti." Çağrı Beğ, bu gaza akınını tamamladıktan sonra, yine Gazneli ülkesini katederek ve Gazneli takibinden sıyrılmak suretiyle yurduna dönebildi. Çağrı Beğ'in dönüşü Tuğrul Beğ'e ve diğer Oğuz Beğlerine yeni bulunan müstakbel vatanın haberini de getiriyordu. Zira Çağrı Beğ, "Bu ülkede bize karşı koyacak herhangi bir kuvvete rastlamadım" derken, Karahanlılar ve Gaznelilerin baskısından bunalan Oğuz Beğlerine Azerbaycan ve Anadolu'nun vatan haline getirilebileceğini bildirmekteydi. Ancak Oğuzlar'a Azerbaycan ve Anadolu yolunun açılması, Çağrı Beğ'in hem gaza ve hem de keşif mahiyetindeki bu akınından tam 22 yıl sonra mümkün olacaktır. 1040 yılında Tuğrul ve Çağrı Beğler kumandasında Oğuz, diğer bir deyişle Türkmen ordusunun Dandanakan'da Gazneli ordusunu perişan etmesiyle Ön Asya ve Anadolu'nun yolu artık Oğuz Türklerine açılmaktaydı. Çünkü bu zafere kadar bütün İran ülkesini elinde bulunduran Gazneli Sultanlığı, gaza için bile olsa, Selçuklu Türkmenleri'nin Anadolu'ya hükmeden Bizanslılar üzerine sefer yapmalarına engel teşkil etmekteydi. Nitekim Dandanakan zaferinden sonra Oğuz İli'nin 24 boyuna mensup Türkmen oymakları kütleler halinde, gittikçe artan dalgalar misali, Sir Derya ve Maverünnehir ülkelerini boşaltarak ağırlık merkezi Azerbaycan ile Doğu Anadolu'ya yönelen bir istikamette Ön Asya'ya girdiler. Ön Asya'da siyasi hâkimiyetini süratle kuran Tuğrul Beğ (995-1063), aynı zamanda İslâm Halifesi'nin oturduğu Bağdat şehrine girerek hilafet makamının İslâm ülkeleri üzerindeki sarsılmış olan manevi itibarını tekrar kazandırdı. Halife de buna karşılık kendisini her nevi baskıdan kurtaran Tuğrul Beğ'e kızını vererek damat yaptı ve aynı zamanda onu İslâm milletlerinin ve ülkelerinin Büyük Sultanı olarak ilan etti. Bu münasebetle Sultan Tuğrul Bey asırlardır Hristiyan âlemini temsil eden Bizans İmparatorluğuna karşı İslâmın bayrağını taşıma, İslâmın kılıcı ve müdafii olma vazifelerini de üzerine almış oluyordu.

Türk fütühat hareketinin Anadolu'yu vatan tutmaya yöneldiği bu sırada Anadolu'nun umumi durumunu izah etmekte fayda vardır: *Atalarımız tarafından fethedilişinin arefesinde Anadolu, nüfusunu kaybetmiş ve harabe-ye dönmüş bir coğrafya durumundadır.* Günümüzde dahi o devirden pek çok harabe şehirlerin kalıntıları mevcuttur. Türk fütühatından önce Anadolu ülkesinin baştanbaşa harabe haline gelmesinin ve nüfusunu kaybetmesinin sebebi, asırlarca süren ardı arkası kesilmeyen muharebeler yüzünden olmuştu. Bilhassa VI. yüzyıl ve XI. yüzyıllar arasında tam beşyüz yıl orduların devamlı surette çığneyip, yakıp, yıkıp ve yağmaladığı Anadolu'da hayatîyetin kaybolması tabii netice idi. Bu harabelere başlangıç olarak Sasani-Bizans mücadelesini alacağız. Uzun yıllar süren bu çatışma Anadolu'nun nüfusunun azalmasına sebep olmuş, aynı zamanda köy ve kasaba hayatını da yok etmiştir. Çünkü köy ve kasabalar devamlı surette Anadolu'ya giren Sasani orduları tarafından yağma ve tahrip edildiği için her şeyden önce hayat emniyetinin bulunmadığı yerler haline gelmişti. Zira karşı koyan öldürülüyor, kaçabilen kalelere ve mahfuz yerlere sığmıyor, geri kalan da esir olarak alınıp götürülüyordu. Ancak surlarla çevrili şehirlerde hayat kalmıştı. Bu merkezlerdeki hayat şartları da her geçen gün çevre hayatına muvazi şekilde daha daralmaktaydı. Çünkü çevresindeki köy ve kasabalara daima muhtaç durumda olan bu şehirlerdeki sosyal ekonomik ve ticari hayat da, gitgide çökmekteydi. Hattâ çevre hayatı ölen bu şehirlerde zamanla gıda ihtiyaçlarının dahi temini bir mesele durumuna girmişti.

Daha sonra Sasani İmparatorluğuna son veren İslâm ordularının, Emeviler ve Abbasiler devrelerinde cihad gayesiyle Anadolu'ya girdiklerini görmekteyiz. Dolayısıyla bundan böyle Anadolu, İslâm ordularının gaza sahası haline girecektir. Bizans İmparatorluğu ile İslâm Devleti arasındaki hudut Toros Dağları idi. Toroslar boyunca teşekkül eden "İslâm Sugur Teşkilatı," bir uç beğliği gibi çalışıyordu. Her bahar İslâm memleketlerinden akıp gelen mücahidler, askeri hareketin ağırlık merkezi Tarsus ve Malatya olmak üzere, Bizans üzerine tertip edilen seferlere iştirak ediyorlardı. Hatta İslâm orduları, zaman zaman İstanbul'u bile kuşatarak Bizanslılara korkulu günler yaşatmaktaydılar. Bu seferler ve akınlar anında surlarla çevrili şehirler kendilerini kısmen koruyabilmişlerse de köy ve kasabaların boşalması, Anadolu'yu ıssız ve terkedilmiş ülke haline getirmişti. Türk fütühatının arefesinde, Anadolu'da ancak şehirlerde yaşayabilmekte olan

mahdut miktardaki nüfusun etnik durumunu verecek olursak, Anadolu'nun doğusunda Ermeniler, batısında ise Rumlar oturmaktaydılar. İşte böyle bir zamanda Anadolu'ya giren Oğuz Türkleri yani Türkmen atalarımız, Bizans'a karşı ilk zaferlerini 1048 yılında Erzurum'a yakın Hasankale "Pasinler" muharebesinde elde ettiler. Bu muharebeden sonra 1048'de Erzurum, 1057'de Malatya, 1059'da Sivas, 1064'te Kars ve Antakya şehirleri, 1067'de Kayseri, Niksar ve Konya şehirleri, 1068'de Amoryum: Amuriyye (Emirdağ yakınlarında eski bir kale) ve 1069'da Honas (Sandıklı yakınlarında eski bir kale), Türk kuvvetlerinin eline geçti. Fakat Bizans İmparatoru Romanos Diyogenis, büyük bir ordu ile mukabil taarruza geçince, Türkler, ileri hareketlerini durdurmuşlar ve muharebeyi en uygun mahalde yapabilmek için Doğu Anadolu'ya çekilmişlerdir. Bizans İmparatorunun parayla tutulmuş ve birçok milletlerden meydana gelen 200 bin kişilik kalabalık ordusunu Sultan Alp-Arslan (1030-1072), Van Gölü'nün kuzeyindeki Malazgirt sahasında karşıladı. Bu orduda Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara inen Uz ve Peçenek Türklerinden meydana gelen 20 bin kişilik Türk birliği de vardı. Bilindiği üzere Sultan Alp-Arslan, 26 Ağustos 1071 günü kendisinin beş misli sayıdaki bu büyük Bizans ordusunu perişan etti. Bizans ordusunun bünyesinde yer alan 20 bin kişilik Uz ve Peçenek Türkü'nün muharebe esnasında karşıdakilerin savaş naralarından onların kendi soydaşları olduğunu anlar anlamaz topluca oklarını Bizans saflarına çevirmeleri ve kardeşlerinin saflarına katılmaları, millî tarihimiz bakımından çok mühim bir hadisedir. Malazgirt zaferinin akabinde Türkmen süvarileri, derhal Adalar Denizi sahillerine ve Boğazlara kadar hakim oldular. Hatta Selçuklu Türkleri, daha büyük fetihleri hazırlayabilmek için ilk başkent olarak İznik şehrini seçtiler. Yani İznik'in merkez seçilmesi fütuhatın Trakya ve Balkanlara doğru devam edeceğinin ifadesiydi. Fakat Haçlı seferlerinin hemen başlaması üzerine başşehrin Anadolu'nun merkezinde yer alan Konya'ya nakledildiğini görüyoruz.

1071 Malazgirt Zaferinden sonra Türk kuvvetleri başlarındaki kumandanları ile batı istikametinde bütün Anadolu'yu katederek Adalar Denizi'ne ve Marmara sahillerine ulaştılar. Anadolu fethedilmiş olmakla beraber bazı müstahkem kalelerin fethi henüz tamamlanmamıştı. Bu münasebetle Selçuklu ailesinden Kutalmış Oğlu Süleyman ile birlikte Artuk Beğ,

Mengücek Beğ, Saltuk Beğ, Danişmend Beğ, Bozan Beğ, Karatekin Beğ ve Çubuk Beğ gibi bir çok Türkmen Beğlerinin vazife aldıkları bilinmektedir. Bunlardan Karatekin Beğ, Çankırı, Kastamonu ve Sinop bölgesindeki kaleleri fethederken diğer beğler Anadolu'nun doğu kısmında fetihle meşgul olmuşlardır. Çubuk Beğ'in 1085 yılında Harput, Palu ve Bingöl çevresindeki kaleleri ele geçirdiğini bilmekteyiz. Çubuk Beğ, Türklüğe kazandırdığı Harput müstahkem şehrini kendine merkez kabul ederek bu şehirde oturmuştur. Onun vefatından sonra oğlu Mehmed Beğ yine Harput merkez olmak üzere babasına halef olacaktır. 1114 yılında Mehmed Beğ'in vefatı üzerine halefi olmadığı için Harput şehrine Artuk Beğ'in torunu Belek Gazi hakim olacaktır. Kutalmış Oğlu Süleyman ise daha ziyade iç Anadolu ve Batı Anadolu bölgelerindeki kalelerin fetihlerini tamamlayarak Anadolu'yu vatanlaştıracaktır.

Anadolu'nun fethini takiben Sır-Derya ve Maveraünnehir'deki Oğuz İli'nin geri kalan kısmı da Anadolu'ya akmaya başladı. Birbiri ardınca gelen göç dalgaları Anadolu sathında yayıldılar. Oğuz İli'nin 24 boyu bu yeni vatan coğrafyasında yerleştiler. Malazgirt zaferine kadar asırlar boyu "Cihat Sahası" olan Anadolu, artık yeni sahibi Türklere "Vatan" olmakta ve Cihat Sahası Balkanlara doğru itilmektedir. Türklerin nüfus bakımından bütün köy ve kasabaları, harabeye dönmüş olan bu vatan coğrafyasını iskan edebilmeleri için ülkenin her tarafını imar etmeleri gerekiyordu. Aynı zamanda yüzyıllardan beri Anadolu'da kaybolan ticarî, iktisadî ve içtimâî hayat ile birlikte ırz, namus, can ve mal emniyetinin de temini icap ediyordu. Böylelikle Türk fütuhatından önce nüfusunu kaybederek ıssızlaşan ve harabeye dönen Anadolu, yeni gelen kesif Türk nüfusu ile birdenbire canlılık kazanırken bir taraftan da süratle imar görmeye başladı. Yeniden ihya ve imar edilen Anadolu'da köy, kasaba ve şehirler esas itibariyle ya eski harabelerin yanında ve yahut da üzerinde kuruldu. Zira, Türkler kendilerinden önceki Anadolu'da mevcut olan yolların ve güzergâhların hem strateji ve hem de ticarî bakımdan yüzyıllar boyunca elde edilen tecrübeler neticesinde meydana getirildiğini ilk anda idrak etmişlerdi. Dolayısıyla bu yollar üzerindeki köy, kasaba ve şehirlerle birlikte bunları birbirine bağlayan bakımsız tarihî yol şebekelerini de ihyâ etmeye başladılar. Yeni vatanlarına kavuşan Türkler, kısa zamanda binlerce köy ve kasabayı kurarken bu arada

harabe durumundaki pek çok şehri de yeniden inşa etmişlerdi. Vatanlaştırma çalışmalarının bu dikkate değer yönü üzerinde yapılacak yeni araştırmalar, boş ve kimliksiz bir coğrafya'ya vurulan damganın ne kadar sistemli olduğunu herkesin anlamasını kolaylaştıracaktır.

Böylece yeni bir ruhla yerleşilmek suretiyle hayatiyetine kavuşan Anadolu'da kurulan köy ve kasabaların bazı istisnaları bir tarafa bırakılacak olursa, Türkçe adlar taşımakta olmaları da, köy ve kasabaların Türkmen atalarımız tarafından kurulduğunun en bariz bir delili olmaktadır. Yeniden kurulan köy ve kasabaların adlandırılmalarında tabiat ve coğrafyaya uygun isimler yanında Anadolu'nun fetih ve imârında emeği geçen beğlerin ve mânevi büyüklerin adlarına da çokca rastlanır. Bu hususta tabiat ve coğrafya isimleri için: Ak-tepe, Boz-tepe, Kızıl-tepe, Yeşil-köy, Akça-köy, Suluca-köy, Tepe-köy, Kamışlı-köy, Sarıca-kaya, Kara-bağ; fetih ve imârda emeği geçen beğlerin adlarını taşıyan yerler için: Afşin, Altıntaş, Arslan-Apa, Kara-Arslan, Demirtaş, Alâiye (Sultan Alâaddin Keykubat'ın kurduğu şehir), Artova (Artuk-Abâad yani Emir Artuk Beğ'in kurduğu kasaba), Bozova (Boz-Abâad yani Urfa bölgesi fatihi Emir Bozan Beğ'in kurduğu kasaba), Sandıklı (Sanduk-Eli, yani fatih ümeradan Sanduk Beğ'in kurduğu kasaba), Saruhanlı (Saruhan-Eli Batı Anadolu fatihlerinden Saruhan Beğ'le alâkalı), Paşa-Eli, Koca-Eli, Konur-Alp, Kara-Mürsel, Umur Beğ, Gazi-Emir, Turgutlu (Turgut-Eli), Karaman (Karamanoğullarının atası), Dursun-Beg, Karaca-Beg, Osman-Eli, Orhan-Eli, Anadolu'nun imârında ve mânen kalkınmasında emeği geçen kimselerin adlarını taşıyan yer isimleri için de Seyit-Gazi, Hacı-Bektaş, Seydişehir (Seyid Hârun ile alâkalı), Geyikli (Geyikli-Baba ile alâkalı), Emir-Sultan, Ahi-Mesud (şimdiki adı bozularak Etimesgut haline gelmiştir.), Ahi-Boz, Ahi-Evren, Şeyh-Edebalı, Karaca-Ahmed adlarını zikredebiliriz. Misâl olarak verdiğimiz bu kabil isimleri arttırmak mümkündür. Ancak, Anadolu coğrafyasındaki yaygın olarak yapılan adlandırma yukarıda görülen tertibin dışında ve bilhassa iki hususta kendini gösterir. Bunlardan birincisi, Anadolu'yu yurt tutan Oğuz veya Türkmen-İlinin 24 boyunun adları ile bu boylarda neşet eden Türkmen oymaklarının adlarıdır. Günümüzde dahi Anadolu köy ve kasabalarının binlercesi, Türkmen-İli'nin iki kanadını teşkil eden Boz-Oklu veya Üç-Oklu (Dış-İl veya İç-İl) boyların ve oymakların adlarını taşımaktadır. Yaygın olan

adlandırma şekillerinden ikincisi ise ıssız ve harap durumdaki Anadolu'nun vatan tutmak üzere Orta Asya'dan gelen Türkmen atalarımızın hissiyatı üzerinde yapmış olduğu tesirin ifadesini taşımaktadır. Harpçi ve kahraman olduğu nisbette hisli olan atalarımız, karşılaştıkları harabe ülkenin umumî durumuna bakarak Türkçe'de harabe yerler için kullanılan "Ören," "Viran" ve "Höyük" kelimelerine o yerlerin sıfatlarını da ilave ederek isimler vermişlerdir.

Günümüzde Anadolu köylüsü, hâlen bulunan binlerce harabeye "Viranyer" veya "Ören-yeri" yahut da köylerinin yakınında veya yanında harabe yerler toprakla bir olmuş ise "Höyük" demektedir. Atalarımız yeni yerleştikleri bu harabe yurdun hatırasını yaşatmak üzere binlerce köy ve kasabaya bu hissiyatlarının ifadesi olmak üzere Kızılca-Ören, Gökçe-Ören, Arım-Ören, Kiçi-Ören, İkiz-Ören, Seki-Ören, Ağaç-Ören, Gök-Ören, Göl-Ören, Tepe-Viran, Kara-Viran, Yassı-Viran, Yaver-Viran, Viran-Şehir, Boş-Höyük, Boz-Höyük, Alaca-Höyük, Yassı-Höyük, Sulucu-Höyük ve Karaca-Höyük gibi adlar vermişlerdir. Bu tarzda isimlendirilmiş binlerce yer adının Anadolu coğrafyasındaki yaygınlığı bile, Türklerden önce bu ülkenin ne kadar harap durumda olduğu hakkında fikir vermeğe yetecek seviyededir.

Köy ve Kasaba isimleri umumiyetle Türkçe olmasına rağmen, Anadolu şehirlerinin bir çoğu eski isimlerini muhafaza etmişlerdir. Ancak bu isimler Sebastia-Sivas, Caseria-Kayseri, İkonium-Konya, Brusse-Bursa, Beleo-Caesaria-Balıkesir, Smirna-İzmir, Herakleia-Ereğli, Hadriyanapolis-Edirne misâallerinde olduğu gibi Türk ağzına ve deyişine uydurulmuştur. Türkler bu şehirleri aldıkları zaman azalmış da olsa içlerinde eski ahalisinin mevcudiyeti hasebiyle adı geçen şehirlere yeni bir ad vermek yoluna gitmemişlerdir. Yalnız imâr ettikleri bu merkezlere yerli nüfusundan daha fazla Türk nüfus iskân ederek şehirlerin de Türkleşmesini temin ettiler. Atalarımız, harap şehirleri tamir ve ihyâ ederken, ayrıca yeni baştan kendi kurdukları şehirlere ise Karaman, Aksaray, Akşehir, Kırşehir, Eskişehir, Alaiye, Denizli, Aydın gibi Türkçe adlar vermişlerdir.

Atalarımız Anadolu'ya girdikleri zaman kır hayatının canlı unsurunu barındırması lâzım gelen köy ve kasabalar çoktan harabeye dönmüşlerdi. Bunun neticesi olarak da terkedilmiş ıssızlaşmış durumdaki yeni vatan-

larında kır hayatı emniyeti olmadığı için zirâatın ve hayvancılığın yapılmadığı vahşi bir tabiat ile karşılaşmışlardı. Hattâ küçük ve büyük baş ehli hayvan nesillerinin yerli numuneleri, bu münasebetle yok denecek kadar azalmıştı. Zirâat imkânlarının şehirlere yakın dar sahalara inhisar etmesi yüzünden hububat cinsleri için de bu durum aynı idi. Anadolu'da yurt tutmak ve vatan kurmak arzusuyla, Türkistan'dan göçerek yeni vatanlarına giren Türkler, beraberlerinde bol miktarda hububat ile sayısız büyük ve küçük baş hayvan sürüleri, yâkılar (at sürüleri) ve yük hayvanları ile birlikte gelmişlerdir. Bunlardan başka kavun, karpuz, ayçiçeği (günebakan veya güneâşik), pamuk, pirinç ve cin-darı (bir mısır cinsi) gibi zirâi mahsuller Türklerin Anadolu zirâatına ilâveleridir. Ayrıca ipek böceği yetiştirme ve ipekçilik, atalarımızın yeni vatanlarına getirdikleri bir diğer yeniliktir. Bütün bunların neticesi olarak diyebiliriz ki, günümüzde Anadolu coğrafyasındaki ehli hayvan cinslerinden hububat nevelerine kadar pek çok şey, fâtih atalarımız tarafından Türkistan'dan Türkiye'ye getirilmiştir. Böylece köy ve kır hayatının icâbâtı olan zirâat ve hayvancılık fetihten kısa bir müddet sonra canlanmış oldu.

Anadolu'da şehir, kasaba ve köy gibi yerleşme mahalleri kurulurken bir taraftanda bunları birbirine bağlayan ve bağımsızlıktan bozulmuş olan tarihi yollar yeniden canlandırılmış, ayrıca mühim merkezleri başkent Konya'ya bağlayan yeni yeni anayollar yapılarak ulaşım meselesi halledilmişti. Anayollar boyunca ulaşım ve ticaret emniyetinin temini için menzillerde hanlar (kervansaraylar) inşâ olundu. Bu hanlar, kervanların her nevi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve emniyetle konaklayabilecekleri yerlerdi. Yine bu yollar boyunca, ve kervanlardaki hayvanların su ihtiyacını karşılamak üzere bol miktarda su kuyularının açılmış olması ile yolların ırmakları geçtikleri yerlerde köprülerin yapılması, Anadolu yollarını rahat ve kolay seyahat edilir hâle getirmiştir. Böylece asırlardır tüccarların ve kervanların uğramadığı Anadolu ticaret erbabı ile kervanların akın akın geldiği ülke halini aldı.

Görüldüğü üzere Anadolu'da yerleşme ve iskân şartları tanzim edilirken, bir taraftan da şehirlerarası ulaşım ile yollar boyunca sağlanan imkânlar meyânında, mal, ırz, nâmus, can ve ticaret emniyeti de birbirini takiben geti-

rilmiştir. Köy ve kır hayatı canlanırken buna muvâzi olarak hayvancılık ve tarım da süratle gelişmiş fetihten önceki vahşi ve ıssızlaşmış tabiat, fetihle birlikte yerini hayat fıskıran, sürülerin otladığı ve her nevi tarımın yapıldığı işlenmiş topraklara dönüşmeğe başlamıştı. Atalarımız yeni vatanları için gerekli olan yukarıda zikri geçen ilk şartları birer birer tamamladıktan sonra, Türk kültür hayatının ve içtimâî yapısının icâbâtı olan maddi ve manevi müesseseleri kurmağa başlayacaklardır. Böylece Türkler, varlıkları yanında kendilerine ait her nevi müesseseleriyle bunların alâkalı binaları ve tesislerini de kurarak Anadolu'ya her mânâda damgalarını basacaklardır. Devletin resmi dairelerine ait binalar, saraylar, kışlalar, tersaneler (Alâiye ve Sinop'da) bütün şehir, kasaba ve köylerde câmiler ve mescidler inşa edilirken büyük merkezlerde medreseler (bu günün üniversiteleri), kütüphaneler kurularak ilim hayatı canlandırılırken sosyal hizmet tesisleri olarak sanayi çarşıları, bedestenler, hanlar, hamamlar, su kemerleri, sarnıçlar, su terazileri ve depoları, çeşmeler, köprüler, hastaneler, şifa yurdları, imaretler, kimsesiz ve muhtaçlar için aşevleri gibi birçok sayısız faydalı tesisler her tarafta yapılmaktaydı. Ayrıca Türkler'e mahsus yaylak ve kışlak hayatının icâbı olmak üzere şehir ve kasabalara yakın uygun mahallerde bağlık ve bahçelik sayfiye yerleri de Anadolu coğrafyasına baştan başa renk kattı. Anadolu'nun mânevi fâtipleri durumunda olan din ulularının ve önderlerinin kurdukları dergâhlar, tekkeler ve zâviyeler büyük merkezlerde ve bilhassa Bizans uç bölgelerine yayıldılar. Bu mânevi önderler, pirlar, erenler, alperenler, dervişler, âhiler, esas itibarıyla Türkistan'da Yesi şehrinde yaşamış olan evliyâdan Ahmed Yesevî Hazretleri'nin muhitinde yetişen alp kişilerdi. Bilindiği üzere "Alp Kişi"ler temiz ahlâklı, her nevi faziletleri kendisinde birleştiren kahraman ve er kişilerdi. Bu alp kişileri, Türklerin İslâmiyeti kabulünden sonra ermişler arasında görmekteyiz. Harp anında İslâmın cihat anlayışına uygun şekilde orduya katılan bu kahraman kişiler sulh anında temiz ve faziletli karakterleriyle Türk cemiyetinin mânevi bânileri olmaktadır. Bu zatların kurdukları, esnaf ve sanatkârları bir araya toplayan Ahilik Teşkilatı, Anadolu Türkiye'sine sanat, ticaret ve esnafılıkta faziletli, ahlâklı ve karakterli bir yapıyı getirecektir. Dericilik, demircilik, bakırcılık, kuyumculuk sanatları gelişirken bunlardan mâmul eşyaların, aletlerin yapımı üstün sevi-

yeye erişmiş, pamuk ziraatı ile elde edilen pamuktan hayvancılıktan elde edilen yük ve ipek böcekçiliğinden elde edilen ipek ile her nevi ipekli, yünlü ve pamuklu kumaşların sanayii ilerlemiş, halıcılık, kilimcilik ve keçecilik bütün Anadolu sahında yayılmıştı.

Anadolu'nun bu canlanışı ile ince sanatlar gelişmiş taş, tuğla, çini ve ağaç işlemeciliği şâhikalara yükselerek bunlar üzerinde yazı, süs ve desen verme, oymacılık, kakmacılık üstün bir seviyede inceliğe ve zarafete erişmişti. Bu meyanda Anadolu Türkiyesi, kağıtçılık, ciltcilik, yazı, tezhip ve bu sahalarla alâkalı birçok süsleme sanatlarını vermeye başlayacaktır.

Atalarımız, Anadolu'da kurdukları maddi ve manevi müesseseler ile buna ait tesislerin Türk cemiyeti ayakta kaldığı müddetçe devamını ve korunmasını temin ve devlete yük olmamasını sağlayabilmek için vakıflar tahsis etmişler ve bunun neticesinde de Türk tarihinin en büyük içtimâi müessesesi olan (vakıf sistemi) meydana gelmiştir. Böylelikle kurulan bütün tesisler asırlar boyu bu yapılan vakıflarla hayatiyetini devam ettirmiştir.

Atalarımız, Anadolu'nun vatan haline getirilişinden sonra, şehirler ve şehirlere yakın bazı kasabalarda yaşayan yerli nüfusa (yani Ermeni ve Rumlar) ancak eski yerlerinde oturmağa izin vermişlerdir. Çünkü hayvancılık ve çiftçilikle geçinen millet olmaları hasebiyle atalarımızın değer ölçüleri "toprak" idi. Çeşitli milletlerin, hayvan, altun, mesken, giyimkuşam gibi "itibar" ve "değer" unsuru saydığı göstergelere mukabil, Türk milleti "toprak" kavramını benimsemiştir. Toprak edinme anlayışının şuurulu bir sahiplenmeye dönüşmesine ise vatan sevgisi denir. Bu bakımdan Anadolu'yu fetheden Türkmen atalarımız, köy, kasaba ve kır hayatını, yâni ülkenin şehir dışı topraklarını, ilk andan itibaren ele geçireceklerdir. "Timar," "Zeamet" ve "Has" gibi toprak ünitelerini ihtiva eden "Dirlik" sistemi, Türklerde toprağa gösterilen ehemmiyetin bir ifadesidir. Dolayısıyla Anadolu'nun Türk vatanı hâline gelişinde, Türklerin toprak anlayışının yeri büyüktür. Böylece Anadolu'nun eski sâkinleri olan Ermeni ve Rumlar ancak şehir merkezi ile bunların yakın çevrelerindeki kasabalarda, Türk nüfusunun yanında ayrı mahalleler teşkil edebilmişlerdir. Görüldüğü üzere Anadolu'nun Türk vatanı haline geldiği ilk andan itibaren Ermeni ve Rumlar azınlık nüfus durumuna düşmüşlerdi.

Şimdi bu durum muvacehesinde fetihten sonraki Anadolu'da Türkler ve azınlıkların miktarını tesbit etmeye çalışalım: Memleketimizde 20-25 sene öncesine gelinceye kadar şehir nüfusunun umum nüfus nisbeti %20'yi geçmediği bilinen bir hakikattir. Bu ölçüyü fetihten sonraki Anadolu'ya tatbik edecek olursak yaklaşık bir neticeye varabiliriz. Ancak şehir ahalişi durumunda görülen Ermeni ve Rumlar, en fazla bir tahmin ile şehir nüfusunun %50'sini teşkil etmekteydi. Köy ve kasaba nüfusunun %100'e yakınının zaten Türklerden meydana geldiğini söylemiştik. *Bu açık değerlendirme sonunda Anadolu nüfusunun %90'ının Türklerden, geri kalan %10'unun ise azınlık durumundaki Ermeni ve Rumlardan müteşekkil olduğunu buluruz. Ancak bu bulduğumuz neticeye Doğu Karadeniz bölgesindeki Rum Pontus Devleti, Çukurova'daki küçük Ermenistan Krallığı ve henüz o tarihlerde Bizans İmparatorluğu'nun elindeki Trakya bölgeleri dahil değildir.* XIV. yüzyılda Bursa, Alaşehir, İznik ve İzmit gibi şehirler ile Çukurova ve Trakya Türklerin eline geçti. XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u ve Trabzon Rum Pontus Devletini Anadolu Türk birliğine dahil etmesinden sonra, aşağı yukarı bu günkü hudutlarımıza tekabül eden Anadolu Türk birliği içindeki Ermeni ve Rum nüfusunun nisbeti %15'de kadar yükselmişti. Bu nisbet bozulmadan XX. yüzyıla kadar gelmiştir. Anadolu Türklüğünün nüfus artış hızının yüksek olduğu konusu ise 1960 yılına kadar, dünyanın dikkatini çekmiştir.

1910 yılına dâir verilen tahmini istatistiklere göre bu günkü siyasi sınırlarımız dahilinde 16 milyona yakın nüfus vardı. Bu nüfusa, henüz o tarihlerde Anadolu'da bulunan bir milyon dört yüz bin Rum ve bir o kadar Ermeni de dahildi. Azınlık durumundaki Ermeni ve Rumlar, müştereken umum nüfusun içinde bu nisbetlerini korumuşlardır. Türk milleti, velud bir kavim olduğu için, çabuk çoğalan Türk nüfusunun 900 yıldan beri bu nisbeti azınlıklar aleyhine bozması lâzım gelirken Ermeni ve Rumların askere alınmayışlarına mukabil Türklerin devamlı olarak harplerde verdiği şehitler dolayısıyla aradaki nisbet, Anadolu birliğinin Türkler tarafından tesis edildiği tarihten günümüze kadar sâbit kalmıştır denebilir. Ancak bu durum Millî Mücadeleden sonra ortadan kalkacaktır. I. Dünya Harbi esnasında Rus ordularının Doğu Anadolu'yu işgâl etmelerini fırsat bilen ve çeşitli kışkırtmalar neticesinde Türkleri katliama teşebbüs eden Ermeniler, bu

bölgede 700 binden fazla Türk nüfusunu en vahşi şekillerde şehit etmeye muvaffak olmuşlardır. Yalnız yapmış oldukları yanlarına kâr kalmamış ve Rus askerlerinin Doğu Anadolu'yu terketmelerinden sonra, sivil Türk halkına revâ gördükleri cinayetlerin karşılığını acı bir şekilde almışlardır. Türk kuvvetlerinin Doğu Anadolu'ya girişinden sonra Suriye, Lübnan, Avrupa ve Amerika gibi ülkelere hicret etmişlerdir. Böylece Doğu Anadolu şehirlerinde âni bir boşalma meydana gelmiştir. Mesela bu çatışmadan en fazla zarar gören Van şehrinde, harbin arefesinde 70 bine yakın nüfus yaşarken neticede 5-6 bin Türk kalmıştır. Balkan Harbi sırasında Bulgarların Trakya'da yaptıkları katliam ile Rumların Millî Mücadele arefesinde veya esnasında Batı Anadolu ve Karadeniz bölgesinde Türklere karşı işledikleri toplu cinayetleri bizlere büyük kayıplara mal olmuştu. Fakat ilâhi adâlet tecelli etmiş ve bilindiği üzere bunlar da cezasız kalmamıştır. Millî Mücadele'den sonra Anadolu'daki Rumlar, Balkan Türkleri ile mübadeleye tâbi tutulduğundan, neticede Rum azınlık da bahis mevzuu olmaktan çıkacaktır. Dolayısıyla Millî Mücadele'den sonra Anadolu şehirlerinde umumi olarak nüfus azalması görülecektir. Zirâ Ermeni ve Rum unsurunun Anadolu'dan çekilmeleri yanında Türk nüfusu da Balkan Harbi, I. Cihan Harbi, Türk-Ermeni çatışması ve Millî Mücadele esnasında hem sivil halk hem de asker olarak büyük kayıplar vermişti. Türk nüfusunun bütün kaybı yekun edilirse üç milyona yaklaşmıştı. İstiklal Harbi'nden sonra Anadolu'da kalan 10.5 milyon Türk nüfusa, Balkanlar'dan mübadele ve hicret suretiyle gelen Türk nüfusunun da ilâvesiyle Türkler kayıplarını kısmen telafi etmeye çalışarak 1927 senesinde tekrar 13 buçuk milyona erişmişlerdir. Halbuki 1927 sayımında 17 sene öncesine âid yukarıda nakletmiş olduğumuz mâlumâta göre Anadolu Türkleri yine 13 buçuk milyon idiler.

Türklerin Anadolu'ya girdikleri tarihten Millî Mücadele'nin sonuna kadar, Türklerin yanında ayrı mahalleler halinde yaşayagelen Ermeni ve Rum unsurlar, atalarımızın müsamahalı hukuk ve din anlayışlarının neticesi olarak dinî ve millî yapılarını muhafaza etmişlerdi. Askere alınmayan, yalnızca vergi bakımından farklı muameleye tâbi olan Rumlar ve Ermeniler umumiyetle ticaret yaparak rahat ve refah içinde yaşarlardı. Din, soy, kültür ve tarih bakımından Türklerden farklı oldukları için 900 yıldır beraberlik devresinde Türklerle karışmamışlar ve müsamahalı bir idare altında millî-

dinî bünyelerini muhafaza etmişlerdir. Tarihlerde de Türklerin Ermeni ve Rumlarla karışmalarına dair herhangi bir kayıt yoktur. Nâdiren "İhtida" (İslâmiyete girme) hadiseleri olsa bile bunlar ferdî misaller olmaktan ileri gitmemiştir. Bu da ancak denizin yanında damla misali olmaktan ileri gidemeyeceğine göre, *Anadolu'nun eski ahâlisinin Türklerle karışması, yâni yeni bir millet haline gelmesi veya bu eski kavimlerin milliyetlerini değiştirerek toplu halde Türkleşmeleri asla vârid olmamaktadır.*

Türklük konusunda fikir ileri sürerken ilmi hakikatlerin sesini dinlemeden söz söyleyenler, tarihin onları mahcûp edeceğini hesaba katmalıdırlar.

